

Michael J. Gelb
DISCOVER YOUR GENIUS
How to Think Like History's Ten Most Revolutionary Minds

NORMAS MILLERES zīmējumi
VIKTORA PARKOVA vāka noformējums

Redaktore *Anda Lase*
Korektore *Ilze Čerņevska*
Datormaketētāja *Lilija Rimicāne*

Copyright © 2002 by Michael J. Gelb
Illustrations © 2001 by Norma Miller
Published by arrangement with Harper Collins Publishers

ISBN 9984-757-95-1

© M. Dž. Gelbs, teksts, 2006
© N. Millere, ilustrācijas, 2006
© M. Rūmniece, tulk. no angļu val., 2006
© V. Parkovs, vāks, 2006
© "Izdevniecība Avots", 2006

Maniem vecākiem Džounai un Sendijam Gelbiem,
kuri ar savu piemēru iedzīvinājuši svētos vārdus:

*Laimīgi ir tie, kas atrod gudrību,
Tā vērtīgāka par dārgiem akmeņiem,
Un nekas, ko tu vēlies, nespēj tai līdzināties,
Tās ieražas tīkamas, un visas takas ved uz mieru.*

Talmudā ir teikts: «Nākamajā pasaulē mums katram būs jāatskaitās par visām labajām lietām, ko Dievs devis zemes virsū un par kurām mēs atteicāmies priecāties.» Mans novēlējums jums – izlietojiet šo dižo cilvēku gudrību tā, lai šis pārbaudījums būtu iespējami īss.

MAIKLS DŽ. GELBS

Satura rādītājs

PRIEKŠVārds	9
PATEICĪBAS	11
Ievads. Uz milžu pleciem	15
1. PLATONS: PADZIĻINI GUDRĪBAS MĪLESTĪBU	41
2. BRUNELLESKI: PAPLAŠINI PERSPEKTĪVU	75
3. KOLUMBS: KUĢO PERPENDIKULĀRI: STIPRINI OPTIMISMU, REDZES SPĒJU UN DROSMI	109
4. KOPERNIKS: REVOLUCIONIZĒ SAVU PASAULES UZSKATU	139
5. ELIZABETE I: IZMANTO VARU LĪDZSVAROTI UN EFEKTĪVI	167
6. ŅEKSPĪRS: IZKOP EMOCIONĀLO INTELIĢENCI	203
7. DŽEFERSONS: CILDINI BRĪVĪBU, TIECOTIES PĒC LAIMES	239
8. DARVINS: ATTĪSTI NOVĒROŠANAS SPĒJAS UN ATVER PRĀTU	279
9. GANDIJS: IZMANTO ĢĒNIJA PRINCĪPUS, LAI HARMONIZĒTU GARU, PRĀTU UN ĶERMENI	313
10. EINŠTEINS: ĻAUJ VAĻU IZTĒLEI UN KOMBINĀCIJU SPĒLEI	353
NOBEIGUMS. ES SASAISTU, TĀTAD EKSISTĒJU	387

PRIEKŠVĀRDS

Maikls Gelbs neparasti pievilcīgā, personiskā veidā aicina mūs izpētīt un pielietot desmit ģēniju būtiskākās īpašības. Visas šīs neparastās personības ir pārveidojušas pasauli, un Gelbs mudina mūs izmantot viņu iedvesmu un piemēru, lai mainītu mūsu dzīves redzējumu. Visus ģēniju, ar kuriem viņš mūs iepazīstina, urdījusi neremdināma kaisle pēc kādas patiesības un skaistuma. Piemēram, tas, kā Koperniks izveidoja jaunu debesu modeli, bija estētiska attīrīšanās, kā viņš apgalvoja, harmoniska debess ķermeņa vai nevainojama tempļa radīšana, jo visu pūliņu rezultāts nosargāt veco teoriju bija monstroza būve.

Mēs visi esam piedzīvojuši pārsteigumu, cik atšķirīga izskatās iela, kad pagriezamies un palūkojamies uz to no cita skatpunkta. Vēsture lielākoties attīstās vienā virzienā. Daži ģēniji ir ļāvuši mums pagriezties un palūkoties pretējā virzienā, atpakaļ vai sānis. Leonardo, piemēram, ievēroja, kā pārvietojas punkts, kur saplūst vagas uzartā laukā, kad ejam gar lauka malu. Ģēnijs ne tikai maina mūsu skatpunktu, bet arī liek samērot mūsu perspektīvu ar viņējo.

Ar brīnišķīgas izpratnes, intuīcijas, iedvesmas, pēkšņas atklāsmes, pārlicības palīdzību – lai kā mēs to nosauktu – ģēniji ierauga vai sajūt kaut ko no pilnīgi atšķirīga skatpunkta. Šis jaunais skatpunkts rada viedokli, kas izrādās tik pārlicinošs, ka mēs vairs nekad nevaram paskatīties uz lietām tāpat kā agrāk. Viņi bieži vien ierauga lielāku kopainu, nekā mēs spējam aptvert. Un viņi to spēj tāpēc, ka nojauš, kā atsevišķās daļas iekļaujas veselumā, dziļāku harmonisku sakarību starp lietām, kuras ārēji var šķist savstarpēji nesaistītas.

Sākotnēji iecerēts kā ārējs sargājošs gars, renesanses posmā priekšstats par ģēniju (no *genare* – «radīt», «dzemdēt») attīstījās, un ar šo vārdu saprata iedzimtu talantu vai kādu cilvēkam piemītošu tikumu konkrētā jomā. Tomēr daži iebilst, ka indivīda ģēnija jēdziens nepastāv, ka tas nav nekas vairāk kā romantisma laikmeta izdomājums astoņpadsmitā gadsimta beigās un deviņpadsmitā gadsimta sākumā. Romantiķi saskatīja ne tikai prāta nopelnus to cilvēku izcilajos sasniegumos, kuri bija pārvarējuši ierobežojumus, kas nebija pa spēkam pat pašiem spējīgākajiem laikabiedriem. Ģēniju vēsturi caurauž neiztrūkstošs motīvs, ko uztvēris Šekspīrs, proti, lai būtu dižens un spējīgs veikt pārvērtības, iespējams, ka nepieciešams būt mazliet trakam.

Šķiet, ka, runājot par ģēnijiem, nav iespējams izvairīties no dažu īpašu metaforu lietošanas. Tās varbūt ir nodrāztas frāzes. Tomēr es tā nedomāju. Lai izprastu ģēniju, ir nepieciešams apzināties kontekstu, kultūrvidi, vēsturi un vēl viņa individualitāti. Mēs joprojām neprotam to definēt tieši, izteikt ar vārdisku formulu. Tomēr mēs to pazīstam, kad ieraugām vai sajūtam (kaut arī būtu nepieciešami gadsimti), un ar radošas iztēles palīdzību varam iegūt izpratni par tā netveramo dabu.

Vai mēģināt veidot savu personību pēc Kopernika, Brunelleski vai Einšteina parauga ir aušība? Nē, ja vien ņemam vērā, ka šie dižgari izmantoja pamatprincipus, lai mērķtiecīgi apskaidrotu savu iekšējo izpratni. Turklāt apstākļos, kad pastāv plašsaziņas līdzekļu kultūra, šajās lappusēs uzsvērtā personas tuvošanās ģēnijam, skaistumam un patiesībai var estētiski, intelektuāli un morāli bagātināt mūsu dzīvi.

Mēs visi, protams, varam izvairīties no Maikla Gelba piedāvātās izvēles iespējām, tomēr jāatzīst, ka viņa izraudzītās personas, lai gan ne vienmēr paraugcilvēki, kalpo par uzskatāmu piemēru tam, ko mēs spējam potenciāli sasniegt, ja vien ticam tam, ko darām.

*Mārtins Kemps,
mākslas vēstures profesors Oksfordas universitātē*

TAVA ĢĒNIJU SAPŅU KOMANDA

Turpmākajās lappusēs tev būs izdevība iepazīt desmit visapbrīnojamākos cilvēkus, kādi jebkad dzīvojuši. Katrs no šiem neparastajiem cilvēkiem iemieso konkrētu «ģēnijam» raksturīgu īpašību, un es aicinu tevi censties to pārņemt un iekļaut savā ikdienas dzīvē.

Vispirms tiek izklāstīta īsa katra ģēnija biogrāfija, kas ilustrē galvenā principa lomu viņa vai viņas dzīvē un darbā. Pēc tam mēs izpētām, kāda var būt un ir šī principa saistība ar tevi, tajā skaitā ar pašvērtējumu, lai noteiktu principa pašreizējo ietekmi, kā arī īpaši izceļot principa potenciālo pielietojumu divdesmit pirmā gadsimta darba pasaulē. Vissvarīgākais ir tas, ka tev tiek piedāvāta virkne praktisku uzdevumu katra principa apgūšanai un laika pārbaudī izturējušo vērtību īstenošanai šodienas dzīvē.

Kāds reportieris, kuram es nesen izklāstīju šīs grāmatas principus, pauda bažas, kas, iespējams, nav svešas arī tev. «Man patīk basketbols, tomēr, lai kā es censtos, nekad nebūšu Maikls Džordans,» viņš teica. «Tad kā lai ikviens iedomājas, ka var līdzināties Leonardo, Einšteinam vai Elizabetei I?» Es zinu, kā viņš jūtas; ir normāli justies pazemīgam, apcerot ģēniju jebkurā jomā. Ja es vienkārši salīdzinu sevi ar Maiklu Džordanu, mana pārlicība par veiklību laukumā tiek iznīcināta acumirkli. Toties, ja salīdzināšanas vietā es apsveru, kā izmantot dažas Džordana meistarības iezīmes – koncentrēšanos, to, kā viņš izjūt pārējos spēlētājus, kādas kāju kustības viņš iemācījies aizsardzībai, un viņa apņemšanos vispusīgi visā karjeras laikā attīstīt spēles māku –, es jūtos iedvesmots un sagatavojies spēlēt, cik vien iespējams, labi.

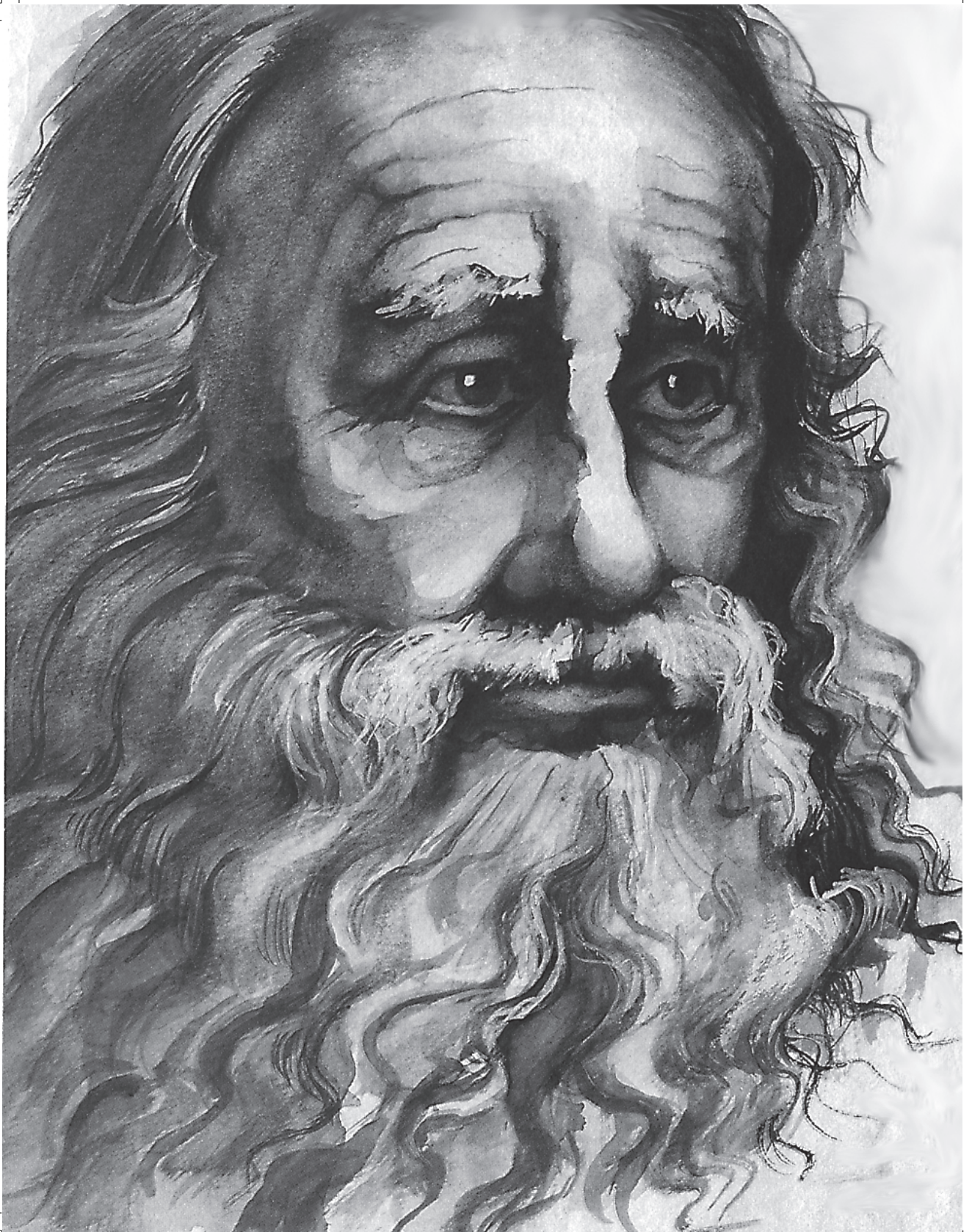
Maikls Džordans basketbolā ir tas pats, kas Leonardo da Vinči radošajā darbībā. Leonardo paraugi bija Leons Batista Alberti un Filipo Brunelleski, Maiklam bija Džūliuss Ērvings un Eldžins Beilors. Ar Maiklu varētu sākties rokasgrāmata jaunajiem censoņiem, bet tā

varētu izskaidrot arī citu leģendāru spēlētāju īpatnības – dr. Dž. un Eldžina Beilora fluīdu kustību, to, kā Bobs Kouzijs pārvalda bumbu, Bila Rasela aizsardzību, Maģiskā Džonsona piespēles, Karla Melouna ķermeņa stāvokli, Larija Bērda stāju un Čerilas Milleres nevainojamo metienu.

Šī grāmata ir tavs ceļvedis, kā mācīties no cilvēces visu laiku novatoriski domājošo, revolucionāro ģēniju sapņu komandas. Lai savāktu šo komandu, es meklēju vēsturē idejas, atklājumus un jauninājumus, kas visvairāk satricinājuši pasauli. Es meklēju novatoriskas domas, rīcību vai radošu darbību, kas ir oriģinālas, kā arī vispārbūtiskas un mūžam noderīgas, tā ka var tikt attiecinātas uz konkrētu individu. Protams, katra liela sasnieguma pamatā ir komplicēts ietekmju, pūliņu un īpaša talanta saaudums. Visattīstītākā, visradošākā un visoriģinālākā domāšana vienmēr ir vēsturiskā konteksta rezultāts, un tas pamatā ir seno ģēniju, skolotāju ietekmes un ideju autoru prāts. Kaut gan šajā procesā nav noliedzams subjektīvais aspekts, revolucionārā ģēnija radītajā audumā ir iespējams rast vissvarīgākos pavedienus.

Protams, tavu desmit revolucionārāko prātu sarakstā var būt citi vārdi. Mans mērķis ir nevis sniegt «galīgo» sarakstu, bet gan mudināt tevi, pētot šīs arhetipiskās figūras, atklāt ģēniju sevī. Pārrunājot šo projektu ar visdažādākajiem ļaudīm tā tapšanas gaitā, es nemitīgi sastapos ar jūsmīgām, bieži vien kaismīgām debatēm par to, kuru vajadzētu iekļaut sarakstā. Es priecājos, ka cilvēki pārliciecināši aizstāv kādu, ko esmu atstājis bez ievēribas; patiesībā tu vari daudz ko iegūt, izveidojot savu izcilo cilvēku sarakstu un izvirzot sev mērķi iemiesot viņu labākās īpašības.

Bet vispirms ļauj man tevi iepazīstināt ar ģēniju sapņu komandu, no kuriem tu mācīsies domāt. Trīs tu jau satiki kā jaundzimušos; lūk, visa komanda līdz ar principiem, ko iztīrāsīm atsevišķi.

Sasniegumu pārskats

- ◆ Platons ir Rietumu filosofijas aizsācējs.
- ◆ Viņš ieviesis loģiskas «definīcijas» jēdzienu.
- ◆ Viņš formulējis mūsdienīgas universitātes pamatus, kā arī idejas par pamata un vidējās izglītības nepieciešamību, lai sagatavotos studijām universitātē.
- ◆ Viņš aizstāvēja spriešanas un patstāvīgas domāšanas procesu un formulēja priekšstatu par mācīšanu kā zināšanu «izvilkšanu» no studenta, nevis viņa «piestūķēšanu» ar tām.
- ◆ Par spīti Platona skarbjam viedoklim par māksliniekiem darbā «Republika», «Dialogos» viņš atklājas kā dižens literārais ģēnijs. Filosofijas enciklopēdijā teikts: «Grieķu proza Platona darbos sasniedza augstāko virsotni. Viņa elastīgums, bagātīgais vārdu krājums, vieglā sarunvaloda un augstā retorika, humors, ironija, patoss, nopietnība, skarbums, smalkjūtība un palaikam niknums, metaforu, salīdzinājumu un mītu pārzināšana, veiklais raksturu attēlojums – šo un vēl citu īpašību apvienojumā viņš ir ārpus konkurences.»
- ◆ Viņš iepazīstināja pasauli ar Sokrata mācību un mācīja Aristoteli.

PLATONS UN TU

Pastāv varbūtība, ka esi paņēmis šo grāmatu, savas gudrības mīlestības vadīts. Gars mudina tevi vairot zināšanas un sevi pilnveidot, un šie pūliņi tiks atalgoti turpmākajās nodaļās un ārpus tām. Pašvērtējuma apgalvojumos un uzdevumos, kas sekos turpmāk, tev būs iespēja aplūkot savu dzīvi no Sokrata un Platona mācības viedokļa, bet mēs turpināsim renesanses neoplatonistu garā, mazliet vairāk uzsverot kulminācijas elementus!

Pirms sākt, tu varbūt vēlies pārdomāt Platona brīnišķīgi ironisko saistību ar mūsdienu pasauli. Platons uzskatīja, ka realitāte ir nemainīga un tai piemīt galīga struktūra. Viņš apgalvoja, ka «laba dzīve» jāatklāj, piemērojoties šai struktūrai. Pārejas būtība no senās uz mūsdienu domāšanu slēpjas fokusa maiņā no hierarhiskas, vienotas, statiskas absolūto patiesību pasaules uz daudzveidīgas, dinamiskas, nenoteiktas relativitātes «matricu» pasauli. Kvantu fizika, it īpaši Nobela prēmijas ieguvēja Vernera Heizenberga slavenais «nenoteiktības princips», ir tādas pasaules simbols, kas tagad viegli noraida «absolūtās patiesības». Kaut gan mūsdienu pasaule noliegusi daudzas Platona atbildes, viņa izvirzītie pamatjautājumi – «Kas ir tikumība un kā mēs varam to ieaudzināt?», «Kādu dzīves veidu izvēlēties, lai dvēsele neciestu badu?» – varbūt ir svarīgāki nekā jebkad agrāk. Arī Verners Heizenbergs juta pamudinājumu rakstīt, ka viens no viņa dzīves mērķiem ir «mierīgi apcerēt Platona izvirzītos nozīmīgos jautājumus».

Sāc meditāciju ar pārdomām par pašvērtējumu, kas sekos. Padomā par šiem ar Platonu saistītajiem tematiem, un, kad esi pabeidzis uzdevumus, atkal pievērsies pašvērtējumam, pārdomā vēlreiz un atzīmē izmaiņas savās atbildēs.

PLATONS
PADZIĻINI SAVU GUDRĪBAS MĪLESTĪBU
PAŠVĒRTĒJUMS

- ◇ Mana laime balstās uz panākumiem darbā.
- ◇ Mana laime ir atkarīga no tā, kādu mani redz citi.
- ◇ Mana laime ir atkarīga no maniem finansiālajiem panākumiem un īpašumiem.
- ◇ Mana laime balstās uz dvēseles kopšanu.
- ◇ Man ir saprātīgs skatījums uz labo un stingrs ētikas un uzvedības morāles kodekss.
- ◇ Uzvedos atbilstoši morāles normām un likumiem pat tad, ja man to negribas.
- ◇ Uzskatu, ka tikumība pati par sevi ir balva.
- ◇ Es katru dienu meklēju skaistuma jēgu.
- ◇ Es uzdodu grūtus jautājumus par sevi un citiem.
- ◇ Man ir racionāla, pārdomāta dzīves filosofija.
- ◇ Es izpētu savu dzīvi – filosofiju, vērtības un devumu sabiedrībai – ar vēriņu, kritisku skatienu.
- ◇ Kuru principu vārdā es būtu ar mieru atdot savu dzīvību?

UZDEVUMI

DOMĀ LĪDZĪGI PLATONAM/
PADZIĻINI GUDRĪBAS MĪLESTĪBU

Dzīvi vajag dzīvot kā spēli.

PLATONS

MĀCIES BRĪNĪTIES

Pasaulē, kur tiek runāts, ka «biju tur un tur, darīju to un to», izbrīnu bieži vien uzskata par naivumu un neinformētību. Tomēr vārdiem «brīnīties», «brīnums» un «brīnišķīgs» ir viena sakne, un tie iezīmē filosofisku meklējumu sākumu.

Ieraksti piezīmju grāmatiņā desmit brīnišķīgu lietu, atmiņu, fantāziju, novērojumu, sapņu vai pārdzīvojumu, kas vieš izbrīnu, cieņu un godbijību.

Prasme novērtēt brīnumu ikdienā ir lielisks veids, kā saglabāt atvērtu prātu un vairot dzīvesprieku. Dzejnieks Semjuels Teilors Kolridžs dēvēja izbrīnu par «dzīvības spēku un visas cilvēces uztveres galveno līdzekli». Divdesmitā gadsimta ģēnijs Bakminsters Fulers to izteicis šādiem vārdiem: «Uzdriksīties būt naivi!»